

พิธีบายศรีสู่ขวัญบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ การผลิตข้าพูนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

วรภุรี มุลสิน¹ และ กอปรกมล ศรีภิรมย์²

¹คณะรัฐศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ

จังหวัดสมุทรปราการ 10540

²สำนักวิชาสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

จังหวัดนครศรีธรรมราช 80161

อีเมล: worabhuri@gmail.com, korparakamon.sr@wu.ac.th

บทคัดย่อ

พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการผลิตข้าพูนทางวัฒนธรรมด้วยการจัดกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญต้อนรับนักท่องเที่ยว การให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านมาทำพิธีผูกแขนนักท่องเที่ยวที่มาค้างคืนที่บ้านโคกเมือง โดยการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเรียกขวัญนักท่องเที่ยว ได้มีความรู้สึกว่าเป็นนักท่องเที่ยวระดับวีไอพี มีความสำคัญ ได้รับการต้อนรับที่สมเกียรติและมีส่วนร่วมในพิธีกรรม จากพิธีกรรมซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสู่การค้าที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ตามแนวคิดของ บัวร์ดิเยอร์ (Pierre Bourdieu) บ้านโคกเมืองได้อาศัยทุนทางวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ จากข้าว ภูเขาไฟ การใช้ครกกระต๋องตำข้าว ประเพณีเก่าแก่ได้มีการสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้ชม และประเพณีการบายศรีสู่ขวัญ การร่วมงานขันโตกของผู้เฒ่าผู้แก่บ้านโคกเมือง การทำซ้ำเกิดความชำนาญ ทำให้การแสดงออกมาเป็นธรรมชาติทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ ในมุมมองฮาบิตุสของพิธีบายศรีสู่ขวัญ ได้เกิดการเรียนรู้ของผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มาทำพิธีบายศรีสู่ขวัญครั้งแรกอาจจะทำไม่ถูกไม่กล้าพูด กลีบกลายเป็นความชำนาญพูดจาอวยพร ให้ศีลให้พร แสดงสีหน้าท่าทางสมจริง

การใช้เสียง แววดา ซึ่งบูดิเยอร์เรียกว่า การกลายสภาพสู่วัตถุ (objectification) อันเป็นการแสดงออก เป็นการผลิตซ้ำรูปแบบ เนื้อหา ตลอดจนความหมายของการบายศรีสู่ขวัญให้กับนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดความประทับใจ

คำสำคัญ: บายศรีสู่ขวัญ, ทูนาทางวัฒนธรรม, พิธีกรรม

The Ritual Baisrisukwan at Ban Kokmuang Prakhon Chai District, Buriram Province: The Reproduction of Cultural Capital for Tourism

Worabhuri Moolsin¹ and Korparakamon Sripirom²

¹Faculty of Political Science, Suvannabhumi Institute of Technology,
Samut Prakan 10540, Thailand

²School of Public Health, Walailak University,
Nakhon Si Thammarat 80161, Thailand

E-mail: worabhuri@gmail.com, korparakamon.sr@wu.ac.th

Abstract

The ritual of Baisrisukwan at Ban Kokmuang of Prakhon Chai District, Buriram Province is a reproduction of cultural capital for tourism arranged as an activity for tourism purposes. The senior or elderly people in the village do an alms ceremony with holy thread for tourists staying overnight at Ban Kokmuang homestay. This Baisrisukwan ritual ceremony is called upon the morale of tourists, by signifying that they are very important people, and sincerely welcomed to the local ceremony, and the community. Based on Pierre Bourdieu, this is a transformation ritual practice as a local cultural capital to business as economic capital. Ban Kokmuang has altered its cultural symbols to its symbolic power. For instance, the locals demonstrate the production of volcano rice and, the use of a traditional mortar to pound rice, as well as perform the old traditional Baisrisukwan

and Kantoke (dinner) with the presence of the elderly villagers. The repetition of practice results in proficiently and naturally performed ritual, which impresses the tourists. The habitus of ritual Baisrisukwan ceremony is the learning process of the elderly in the village who might not have performed properly in their first time. They later on appear more confident to speak out and give blessings with genuine expression, through their face, eyes, and voice. Bourdieu called it the objectification expression of reproduction of format, content, and meaning of Baisrisukwan ceremony for tourists.

Keywords: Baisrisukwan, Cultural Capital, Ceremony

หรือใช้ทุนวัฒนธรรมสร้างความแตกต่างหรือจุดขายให้กับสินค้า เกิดเป็นสินค้า วัฒนธรรมและทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นแก่สินค้าและบริการ เช่น ประเทศเกาหลีใต้ ที่สามารถส่งออกวัฒนธรรม ตั้งแต่ความบันเทิง ไม่ว่าจะเป็นนักร้อง นักแสดง ละคร เพลง รายการโทรทัศน์ จนถึงอาหาร ส่งผลให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจเกาหลีถึง 1.87 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี ค.ศ.2004 เพิ่มขึ้นเป็น 5 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี ค.ศ.2013 และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 1 หมื่นล้านเหรียญสหรัฐ ในปี ค.ศ.2017

จากเอกสารของ Ban Khok Mueang (2015, p. 1) ได้อธิบาย บ้านโคก เมืองเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์มายาวนานหลายร้อยปี ที่สำคัญอีกประการ คือ เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ชั้นดีของจังหวัดบุรีรัมย์ ประวัติความเป็นมาของบ้านโคกเมือง อยู่ในตำบลห้วยจรเข้มาก บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 6, 9, 15 และ หมู่ที่ 18 ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 8 ของหมู่บ้านโอท็อป OVC (Otop Village Champion) ในปี 2549 บ้านโคกเมืองได้จัดเป็นประเภทหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พื้นที่หมู่บ้านเป็นที่ตั้งของปราสาทเมืองต่ำ ความโดดเด่นของปราสาทเมืองต่ำ ชุมชนของเราตั้งเรียงรายเป็นกลุ่มอยู่รอบ ๆ กับปราสาทนี้ ชาวบ้านโคกเมืองอยู่ที่นี่มานานจนมีความรู้สึกรู้สีกว่าปราสาทคือส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านโคกเมือง เป็นหมู่บ้าน OTOP Village Champion (OVC) และเป็นโฮมสเตย์ที่ผ่านการประเมินได้มาตรฐานระดับประเทศ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชน มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน บนฐานของการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรม หัตถกรรม และเกษตรกรรม จัดเป็นฐานการเรียนรู้ 15 ฐานในชุมชน

เอกสาร Ministry of Culture (2015, p. 4) ได้อธิบายถึงความเป็นมาของประสาทรหินเมืองต่ำว่า สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจได้แก่ประสาทรเมืองต่ำ ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา พ.ศ.2478 และได้เข้ามาทำการบูรณะเมื่อ พ.ศ.2531 แล้วเสร็จใน พ.ศ.2539

ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อ 10 พฤศจิกายน พ.ศ.2540 ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของสำนักอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งปราสาทหินเมืองต่ำ เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู ศิลปะขอมโบราณ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 16-17 มีลักษณะเป็นกลุ่มปราสาทอิฐ 5 องค์ ตั้งอยู่บนศิลาแลงอันเดียวกัน เรียงเป็น 2 แถวตามแนวทิศเหนือใต้ แถวหน้า 3 องค์ องค์กลางมีขนาดใหญ่กว่าปรางค์อื่น ส่วนแถวหลังมีปรางค์อิฐจำนวน 2 องค์ วางตำแหน่งให้อยู่ระหว่างช่อง ของปรางค์ 3 องค์ในแถวแรก ทำให้สามารถมองเห็นปรางค์ทั้ง 5 องค์ พร้อมกันโดยไม่มีองค์หนึ่งมาบดบัง ซึ่งเป็นรูปแบบที่แตกต่างจากปราสาทแห่งอื่นๆ ที่มีปรางค์องค์ใหญ่ตรงกลางและล้อมรอบด้วยปรางค์ขนาดเล็กกว่าทั้ง 4 มุม ปรางค์ประธาน ปัจจุบันมีสภาพให้เห็นเฉพาะฐานเท่านั้น โดยมีผนังเป็นรูป สี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมขนาด 7 x 7 เมตร โครงสร้างโดยรวมนั้นมีลักษณะ เหมือนกับปรางค์บริวารทั้ง 4 องค์ จะต่างกันไปเพียงแต่ปรางค์ประธานมีมุขหน้า ส่วนปรางค์บริวารไม่มี ปรางค์ประธานจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก และเป็นด้านที่มีประตูเข้าสู่ภายในองค์ปรางค์เพียงด้านเดียว ส่วนที่เหลืออีก 3 ด้าน คือ ทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตกนั้นทำเป็นรูปประตูหลอก

ปราสาทเมืองต่ำ เป็นศาสนสถานที่สร้างตามคติความเชื่อทางศาสนาฮินดู สันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นเพื่อถวายพระศิวะ มีลักษณะที่เป็นศาสนสถานประจำเมืองหรือประจำชุมชน จากการศึกษทางโบราณคดีพบว่าการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณในละแวกนี้เป็นชุมชนขนาดใหญ่หลายชุมชน เช่น ชุมชนบ้านโคกเมือง โคกยายคาน โคกสลองตอง เป็นต้น โบราณวัตถุที่ขุดพบ ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่นภาชนะดินเผาเนื้อดิน เครื่องถ้วยชามเคลือบน้ำตาลและเคลือบสีเขียว เป็นจำนวนมาก หลักฐานเหล่านี้แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีอายุใกล้เคียงกับการสร้างปราสาท ซึ่งเป็นอิทธิพลศิลปะขอมแบบคลัง และแบบบาปวน กำหนดอายุประมาณครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 16 หรือราว 1,000 ปีมาแล้ว

ในมุมมองของ Pierre Bourdieu นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสหลังสมัยใหม่ได้

อธิบายทุน ทางสังคมว่าเป็นทรัพยากรที่มีอยู่จริงและมีศักยภาพที่เชื่อมโยงกับการมีเครือข่ายที่ถาวรซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ในกรณีที่มีมากน้อยแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยกันหรือการยอมรับกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งทุนทางสังคมเป็นพลังทางสังคม ที่เชื่อมโยงกับการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งทำให้สมาชิกแต่ละคนมีการสะสมทุนที่มาจากลักษณะร่วมของการเป็นหมู่คณะ บุคิเยอร์ มองว่า “ทุน” (Capital) คือ แรงงานที่ถูกสะสมในรูปแบบที่กลายเป็นวัตถุ เป็นส่วนหนึ่งของปัจเจกหรือกลุ่มของปัจเจก ทำให้เขาสามารถเข้าครอบครองพลังทางสังคมในรูปของแรงงานที่เปลี่ยนสภาพจากนามธรรมเป็นรูปธรรม (Reified Labor) หรือแรงงานแท้ๆ ได้ วรภูริ มุลสิน อธิบายทุนถือเป็นมรดกที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องสามารถเปลี่ยนแปลงได้ มีลักษณะทั้งสัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ เป็นปัจจัยในการกำหนดตำแหน่งทางสังคมของบุคคล เมื่อ “ทุน” มีขอบเขตที่กว้างขวางมาก บุคิเยอร์จึงแบ่งทุนออกเป็น 4 แบบ คือ ทุนทางเศรษฐกิจ, ทุนทางวัฒนธรรม, ทุนทางสังคม, และทุนทางสัญลักษณ์ (Moolsin, 2013, p. 17)

Chantavanich (2009, pp. 241-245) ได้อธิบายทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) มี 3 รูปแบบ

1. ทุนที่เป็นฮาบิตุส อยู่ในรูปของแนวปฏิบัติของร่างกายและจิตใจที่คงทนถาวร มักปรากฏในรูปของวัฒนธรรม และต้องใช้ระยะเวลาเพื่อสะสมและรวมกันเป็นรูปเป็นร่าง ทุนรูปแบบนี้สามารถเปลี่ยนความมั่งคั่งภายนอกหรือความมั่งคั่งในรูปวัตถุให้กลายเป็นทุนที่อยู่ในตัวคนได้ คือ เข้าไปอยู่ในฮาบิตุสทั้งนี้การเปลี่ยนทุนชนิดหนึ่งเป็นทุนอีกชนิดหนึ่งไม่สามารถเปลี่ยนได้อย่างทันทีทันใดด้วยการร้องขอการให้ของขวัญ การใช้จ่าย หรือการแลกเปลี่ยน แต่การได้มาซึ่งทุนอีกชนิดหนึ่งขึ้นอยู่กับเวลา สังคม และชนชั้นของสังคม

คุณลักษณะสำคัญ คือ ทุนชนิดนี้สามารถลดลงและหายไปได้โดยคนที่มีและใช้ทุนรูปแบบนี้ กล่าวคือ ด้วยความสามารถทางกายภาพและความทรงจำของ

เขาเอง ขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงกับบุคคลในทางกายภาพและเป็นสิ่งที่น่าสนใจไปสู่การส่งผ่านทางกรรมพันธุ์ซึ่งมักจะถูกเปลี่ยนรูปหรือมักจะไม่เห็น เพราะเป็นสิ่งที่ปัจเจกบุคคลเพิ่มเข้าไปในมรดกโดยทำให้เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นเพื่อจะทำหน้าที่เป็นทุนวัฒนธรรม คือ ไม่ได้ถูกตระหนักว่าเป็น “ทุน” หากแต่เป็นความสามารถที่ได้มาโดยชอบธรรม และยังเป็นการแสดงออกซึ่งความสามารถที่ทำให้เกิดการตระหนักรับรู้ในพื้นที่ของการแต่งงานและในทุก ๆ พื้นที่ที่ทุนเศรษฐกิจไม่ได้ถูกตระหนักถึง ทุนที่เป็นฮาบิตูสนี้ เป็นการส่งผ่านทางพันธุกรรม ถือเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของทุนทางวัฒนธรรมอื่นๆ การส่งผ่านทุนฮาบิตูสอาศัยเวลา และสามารถเชื่อมโยงไปยังทุนทางเศรษฐกิจได้ ฮาบิตูสอาจลดลงหรือหายไปได้ด้วย

Chantavanich (2009, p. 245) ได้อธิบายว่าทุนวัฒนธรรมรูปแบบนี้จะถูกสืบทอดด้วยการส่งผ่านกรรมพันธุ์ ในครอบครัวและเป็นมรดกที่คนมักไม่ได้นึกถึง เช่น ความสวย ผิวพรรณ สีมม ดวงตา ฯลฯ ซึ่งจะเป็นการสืบทอดทุนในแบบที่ถูกซ่อนไว้ได้ดีที่สุด อย่างไรก็ตามการเชื่อมโยงระหว่างทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจได้ถูกสร้างขึ้นผ่านตัวกลาง คือเวลา ทั้งนี้ความแตกต่างในการเป็นเจ้าของทุนวัฒนธรรมของแต่ละครอบครัวสามารถเห็นได้ในช่วงอายุแรก ๆ ที่การสะสมและการส่งผ่านทุนเริ่มต้นขึ้น latent

2. ทุนที่ถูกทำให้เป็นรูปธรรม (Objectified State) ทุนวัฒนธรรมแบบนี้มีคุณสมบัติมากมาย เป็นคุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์กับทุนทางวัฒนธรรมในแบบอื่นๆ แสดงออกเชิงวัตถุในรูปของสื่อหรือสิ่งของ อาทิ รูปภาพ งานเขียน หนังสือ พจนานุกรม อนุสาวรีย์ เครื่องมือ เครื่องจักร ฯลฯ ความเป็นทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถส่งผ่านความเป็นวัตถุได้ เช่น ด้วยการสะสมภาพวาด การสะสมทุนสามารถถูกส่งผ่านได้เหมือนกับทุนทางเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่จะสามารถส่งผ่านได้คือความเป็นเจ้าของภาพ ซึ่งคือ ความเป็นเจ้าของในวิถีการบริโภคภาพเขียน ฉะนั้นสินค้าในเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและสัญลักษณ์ คนที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตจึงต้องหาวิธีการที่เหมาะสมในการสะสมรวบรวมทุน

Moolsin (2013, p. 15) ได้อธิบายการเป็นเจ้าของของทุน บ่งบอกถึง สถานภาพที่อาจคลุมเครือ นั่นคือหากพวกเขาไม่ได้เป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต และผลกำไรที่เขาได้มาจากทุนวัฒนธรรมแบบนี้ แต่เป็นผู้ขายการให้บริการหรือ ผลผลิต พวกเขา ก็จะถูกจัดแยกประเภทเป็นกลุ่มที่ถูกครอบงำ (dominated) แต่หากพวกเขาหากำไรได้จากการใช้รูปแบบของทุนเฉพาะอย่าง พวกเขา ก็จะถูก จัดแยกประเภทไปอยู่กลุ่มที่ครอบงำ (dominate) เพราะถือว่าพวกเขา คือกลุ่ม ที่มีทุนวัฒนธรรมของชนชั้นครอบงำอยู่ในตัวที่สามารถสร้างสรรค์ผลงาน ฉะนั้น เมื่อทุนวัฒนธรรมได้รวมเข้าไปอยู่ในเครื่องมือการผลิตเพิ่มมากขึ้น ความเข้มแข็ง ในการสะสมของผู้ที่เป็นเจ้าของทุนวัฒนธรรมก็จะเพิ่มขึ้นด้วย ทุนวัฒนธรรมรูปแบบนี้แสดงออกซึ่งตัวเองในทุก ๆ แบบที่เป็นอิสระ ถึงแม้ว่าผลผลิตจากการกระทำในอดีตที่มีกฎของมันเองจะข้ามผ่านเจตจำนงของปัจเจกบุคคลเหมือนกับ ภาษา ผลผลิตดังกล่าวก็ไม่สามารถถูกลดทอนไปเป็นอย่างไรที่แต่ละคนอยากให้เป็นได้ ทั้งนี้ ต้องไม่ลืมว่า ทุนวัฒนธรรมดำรงอยู่ทั้งในแบบวัตถุและสัญลักษณ์ โดยประสิทธิภาพของทุนจะถูกทำให้เกิดความเหมาะสมโดยตัวแสดง การนำไป ใช้และการนำไปปฏิบัติ

3. ทุนทางสังคม (Social Capital) จึงเป็นผลรวมของทรัพยากร การกระทำหรือคุณงามความดี โดยปริมาณ “ทุนทางสังคม” ที่ตัวแสดงเป็นเจ้าของ จะขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ตัวแสดงสามารถระดมมาได้ อย่างมีประสิทธิภาพ และปริมาณของ “ทุน” ที่ตัวแสดงเป็นเจ้าของถูกแสดงความเป็นเจ้าของอย่างถูกต้อง หมายความว่าสำหรับบุรุษดิเออทุนทางสังคมถูกสร้างโดยอำนาจทางสังคมและขึ้นอยู่กับการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอรวมถึงความใกล้ชิดในสังคม แต่ “การคงอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์” มิได้มาอย่างเป็นธรรมชาติหรือได้มาโดยสังคมสร้าง หากเป็นผลผลิตของความพยายามที่ไม่สิ้นสุดเชิงสถาบัน จากหนังสือของ Sathien-Koses Nakrapatip Foundation (1973, p. 18) ได้เขียนอธิบายถึงพานบายศรีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงอธิบายไว้ในพระราชพิธีสิบสองเดือนตอนหนึ่งว่า “บายศรีต้องก็เป็นกระทงที่สำหรับบรรจอาหาร แต่เป็นการออกหน้าประชุมคนพร้อม ๆ กันก็คิดตกแต่งให้งดงามมากมาย ชะรอยบายศรีแต่เดิมจะใช้โต๊ะกับข้าว โต๊ะหนึ่งจานเรียงซ้อน ๆ กันขึ้นไปจนสูง ๆ เหมือนแขกเขาเลี้ยงที่เมืองกลันตัน ภายหลังเห็นว่าไม่เป็นของแน่นหนา ยังไม่สุ่ใหญ่โตสมปรารถนา จึงเอาพานซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น ห้าชั้นเอาของตั้งวางบนปากพานที่เป็น คนวาสนาน้อยไม่มีโต๊ะ ไม่มีพานก็เย็บกระทงตั้งซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น ห้าชั้น เจ็ดชั้น ก็เจิมปากให้เป็นกระทงเจิม ให้เป็นการงดงาม...”

พิธีบายศรีสู่ขวัญ บ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ การจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งที่แสดงออกถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อำนาจเหนือธรรมชาติ ที่แปรผ่านสัญลักษณ์ของพิธีกรรม การบายศรีสู่ขวัญ เครื่องเซี่ยงขวัญหรือ รับขวัญ ทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทง เป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่และขนาดเล็กสอดขึ้นไปตามลำดับ เป็น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้นหรือ 9 ชั้น องค์ประกอบในการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ มีอยู่ 6 อย่าง ได้แก่ หมอสูตร ผู้ถูกเรียกขวัญ วัสดุสิ่งของหรือเครื่องสังเวย บทสู่ขวัญ เวลา และสถานที่ เนื่องจากการทำพิธีสู่ขวัญเป็นการกระทำเพื่อก่อให้เกิดสิริมงคล ดังนั้นการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ชาวบ้านจะเลือกจัดแต่สิ่งที่เป็นมงคล ตามความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณของชาวบ้าน โดยเฉพาะเครื่องสังเวยที่จัดไว้สำหรับเป็นเครื่องเซี่ยงและสักการบูชาสำหรับเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวบ้าน การจัดสิ่งองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ถูกต้อง เชื่อว่าทำให้เกิดผลในทางดีต่าง ๆ มีเสาบักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวยอยู่ในบายศรีที่เกิดขึ้น อย่างเชื่อมโยงและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธา ความเคารพที่มีต่อสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายของชุมชน จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นวิถีคิด ที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้มองเห็นว่า การที่จะเข้าถึงชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นประเด็นใดก็ตาม จะต้องผ่านเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งมีความสำคัญที่ชุมชนจะให้ความสนใจมีค่อนข้างสูง และเอื้อต่อการศึกษาในด้านอื่น ๆ ได้

อย่างไม่ขัดเขิน ซึ่งมีส่วนช่วยให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเชื่อมสัมพันธ์ต่อกันตลอดมา

การศึกษาพิธีบายศรีสู่ขวัญบ้านโคกเมือง การผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ครั้งนี้จึงไม่ใช่การสะท้อนให้เห็นเพียงแค่สัญลักษณ์ด้านพิธีกรรมเท่านั้น แต่บายศรียังสามารถใช้เป็นสื่อในการแสดงออก เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ในการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หลักธรรม รวมถึงวิถีคิดของคนในชุมชน ให้มีความสามัคคี โดยสะท้อนผ่านพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เพื่อสร้างความสุขกาย สบายใจ เกิดความภาคภูมิใจ และสามารถสืบทอดภูมิปัญญาต่อคนรุ่นหลัง โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างบุคคล ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน เข้ากับความเชื่อและพิธีกรรมได้อย่างลงตัว เพื่อสร้างชุมชนให้มีความสามัคคี มีความกตัญญู มีความเคารพ ต่อครูบา-อาจารย์ ตลอดถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย รวมถึงการเปลี่ยนพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นทุนทางเศรษฐกิจ

วิถีชีวิตของชุมชนบ้านโคกเมืองจึงผูกพันกับความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับผีและวิญญาณความเชื่อของพราหมณ์และความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่น เชื่อว่าในธรรมชาติมีเทพเจ้าและภูมิจิตูแลอยู่ จึงให้ความเคารพยำเกรงและยอมรับในสิ่งที่ธรรมชาติให้มา รู้จักรอคอยอย่างอดทน เป็นการรักษาความสมดุลของธรรมชาติ เกิดความมั่นใจในการประกอบพิธีกรรมเกิดจากการบูชา รู้จักตอบแทนคุณของสิ่งศักดิ์ คุณของบิดา มารดาและผู้มีพระคุณ พิธีกรรม เป็นประเพณีที่สมาชิกของแต่ละสังคมต้องยึดถือสืบเนื่องต่อกันมา เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดทั้งหลายที่ตนเองเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับบายศรีสู่ขวัญ

พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชาวบ้านโคกเมือง ในความหมายของวัฒนธรรม พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ สามารถจัดอยู่ในสาขา วัฒนธรรมทางคติธรรม (moral culture) ที่กล่าวไว้ว่า เป็นวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและศีลธรรม ซึ่งได้มาจากศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นประการสำคัญที่ พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2485 (National Culture Act, B.E., 1942, p. 1) ได้แบ่งประเภทวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็น

หลักสำหรับดำเนินการ ออกเป็น 4 สาขา คือ 1 วัฒนธรรมทางคตินิยม (moral culture) ได้แก่วัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและศีลธรรม ซึ่งได้มาจากศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นประการสำคัญ 2 วัฒนธรรมในทางวัตถุ (material culture) ได้แก่ วัฒนธรรมในทางวัตถุ เช่น เรื่องเกี่ยวกับการกินดีอยู่ดี เครื่องนุ่งห่ม บ้านเมือง ที่อยู่อาศัย และอื่นๆ ซึ่งเป็นความเจริญงอกงามทางวัตถุ 3 วัฒนธรรมทางนิติธรรม (legal culture) ได้แก่ วัฒนธรรมไทยทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย 4 วัฒนธรรมทางสหธรรม (social culture) ได้แก่วัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งนอกจากจะหมายถึง คุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกแล้ว ยังรวมทั้งระเบียบแบบแผนจรรยา มารยาทที่จะติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสังคมทุกชนิดด้วย

พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญยังจัดเป็นอยู่ในประเภท วัฒนธรรมทางจิตใจ ที่พระยาอนุนามราชชน (1988, p. 34) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้อย่างกว้าง ๆ 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ ซึ่งวัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา เช่น ศาสนาและจรรยา ศิลปะและวรรณคดี กฎหมายและระเบียบ ประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึทางจิตใจให้งอกงามหรือสบายใจ การจัดทำพิธีบายศรีสู่ขวัญมีสาเหตุมาจากความดี คือทำขึ้นเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิตทำให้มีความร่มเย็นเป็นสุข การสู่ขวัญข้าว การสู่ขวัญต้อนรับแขกมาเยือน พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ นับเป็นวัฒนธรรมทางคตินิยม ที่สำคัญของชาวบ้านโคกเมือง ที่กระทำสืบต่อกันมาช้านานตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวพันแน่นแฟ้น

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยจรเข้มาก ได้เล่าถึงทุนทางสังคมเข้มแข็งของบ้านโคกเมืองว่า ได้แก่ทุนทางวัฒนธรรมประเพณี ที่ชาวบ้านโคกเมืองได้ยึดถือว่า “ชาวบ้านโคกเมืองได้มีส่วนร่วมอย่างมากในการแสดงความคิดเห็นการ

ร่วมงานของชุมชน เช่นงานบายศรีสู่ขวัญ งานบุญประเพณีต่าง ๆ งานบุญเบิกบ้าน บุญเข้าพรรษา งานลอยกระทง” Paithoon Bansong ได้กล่าวต่อไปว่า “ชุมชนบ้านโคกเมืองเป็นชุมชนที่โชคดี เพราะอยู่ใกล้กับประสาทเมืองต่ำซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และชุมชนยังทำการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ ด้วยชุมชนบ้านโคกเมืองมีทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางประวัติศาสตร์และทุนทางธรรมชาติ น้ำอุดมสมบูรณ์ ดินเป็นดินภูเขาไฟ เพราะชุมชนบ้านโคกเมืองล้อมรอบด้วยภูเขาไฟถึง 4 ลูกด้วยกัน เขาปลายบัด เขาอังคาร เขาดิน เขาพนมรุ้ง บ้านโคกกลางเป็นศูนย์กลาง ของภูเขาไฟทั้ง 4 ลูก” (Bansong (interview), January 17, 2018)

จากการสัมภาษณ์ Tamnong Bunarj หมอพรหมณ์ ได้กล่าวถึงการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญที่บ้านโคกเมืองซึ่งจัดต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวและพักผ่อนที่บ้านโคกเมือง ที่หมู่บ้านจะจัดเป็นโฮมสเตย์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้พักค้างคืน โดยจะมีผู้เฒ่าผู้แก่มาร่วมงานบายศรีสู่ขวัญและเลี้ยงขันโตกนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวและพักค้างคืนที่บ้านโคกเมือง การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ จะให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านผูกข้อมือด้วยด้ายสายสิญจน์ เป็นการเชิญขวัญที่หายไปจากการเดินทางไกล ใ้กลับเข้ามาเข้าตัว เพื่อให้มีสติและไม่ประมาท” (Bunarj (interview), January 17-18, 2018)

Supraporn Santhanu ได้กล่าวถึง ประเพณีบายศรีสู่ขวัญที่บ้านโคกเมืองว่า “การบายศรีสู่ขวัญที่บ้านโคกเมืองจัดบ่อยเมื่อนักท่องเที่ยวมาพักค้างแรมที่บ้านโคกเมือง “ว่าบ้านโคกเมืองมีการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญบ่อย โดยจัดทุกเดือนที่แขกเข้าพักบางเดือนอาจจะจัดสองครั้ง แล้วแต่จำนวนนักท่องเที่ยว การจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญจะมีคนเฒ่าคนแก่มาร่วมงานทุกครั้งที่ยังจัดงาน” (Santhanu (interview), January 18, 2018)

จากการสัมภาษณ์ Somkit Kaewsi “จุดเด่นของชุมชนบ้านโคกเมือง ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรม ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลห้วยจรเข้มาก วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของชาวบ้าน จะเป็นคนลาวและคนเขมร ผสมกัน โดยชุมชน

บ้านโคกเมืองส่วนใหญ่จะเป็นคนลาว คนในชุมชน ทำให้ผู้คนในตำบลเกิดการร่วมมือ ร่วมใจกันในการที่จะทำกิจกรรมในชุมชนด้วยความรักใคร่สามัคคีปรองดองกันไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ของการทะนุบำรุงรักษาจารีตประเพณีจะยึดมั่นในประเพณีฮีต 12 คอง 14 ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านโคกเมือง” (Kaewsi (interview), January 15, 2018)

จากพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นการผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรมด้วยการจัดกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญต้อนรับนักท่องเที่ยว การให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านมาทำพิธีผูกแขนนักท่องเที่ยวที่มาค้างคืนที่บ้านโคกเมือง มีการรื้อฟื้นการแสดง การละเล่นในอดีตกลับมาแสดงซ้ำให้นักท่องเที่ยวได้ชม โดยการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่อเรียกขวัญนักท่องเที่ยว ได้มีความรู้สึกที่ตนเองเป็นนักท่องเที่ยวระดับวีไอพี มีความสำคัญ ได้รับการต้อนรับที่สมเกียรติและมีส่วนร่วมในพิธีกรรม การแสดงพื้นบ้านที่หาชมได้ยากในปัจจุบัน แต่ที่บ้านโคกเมืองได้มีการจัดบ่อยมาก จากพิธีกรรมที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมสู่การค้าที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ตามแนวคิดของ บูร์ดิเยอร์ (Pierre Bourdieu) บ้านโคกเมืองได้อาศัยทุนทางวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ จากข้าวภูเขาไฟ การใช้ครกกระต๋องตำข้าว ประเพณีเก่าแก่ถูกนำมาเป็นสินค้าที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชมเป็นการกระจายรายได้ทางเศรษฐกิจแก่คนในชุมชน

ประเพณีการบายศรีสู่ขวัญ เมื่อมองฮาบิตุส เทียบได้กับความรับรู้ประสบการณ์การต้อนรับนักท่องเที่ยวของชาวบ้านโคกเมือง การร่วมงานขันโตกของผู้เฒ่าผู้แก่บ้านโคกเมือง มีการทำซ้ำทำให้เกิดความชำนาญ ทำให้การแสดงออกมาเป็นธรรมชาติทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ ในมุมมองฮาบิตุสพิธีบายศรีสู่ขวัญ ได้เกิดการเรียนรู้ของผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มาทำพิธีบายศรีสู่ขวัญในครั้งแรกไม่กล้าพูด กลักลับกลายเป็นความชำนาญในการพูดจาววยพร ให้ศิลาให้พร แสดงสีหน้าท่าทางสมจริง การใช้เสียง แววดา ซึ่งบูดีเยอร์เรียกว่า การกลายสภาพสู่วัตถุ (objectification) อันเป็นการแสดงออก ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำรูปแบบ

เนื้อหา ตลอดจนความหมายของการบายศรีสู่ขวัญให้กับนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดความประทับใจ

มุมมองของบูร์ดิเยอร์ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มาเรียกขวัญนักท่องเที่ยว เกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ ซึ่งบูร์ดิเยอร์ เรียกว่าการการผูกแขน เรียกขวัญนักท่องเที่ยว การทำซ้ำ บ่อย ๆ เกิดความสั่งสมมาอยู่ในจิตไร้สำนึกและทำให้ผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวคำอวยพร ให้ศิลาให้พรโดยไม่ต้องคิด การปฏิบัติการ (practices) พิธีบายศรีสู่ขวัญ ก่อให้เกิดความหมายกับนักท่องเที่ยว ที่คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน ได้มาผูกแขน ให้ศิลาให้พร เป็นการสื่อความหมาย การรับรู้ในพิธีกรรม การปฏิบัติ จึงเป็นเหตุผลในตัวเอง (Bourdieu, 1990, pp. 91-94) ในมุมมองของ Yanyongkasemsuk (2007, p. 23) ได้มองว่า การปฏิบัติเป็นการแสดงออกที่มีจุดประสงค์ และมีความหมาย ทั้งสองฝ่ายทั้งผู้ผูกแขนและผู้ให้ผูกแขน เกิดความประทับใจในวัฒนธรรมที่จะหาได้ยากในการพักผ่อนในโรงแรมทั่วไปและอาจจะมีกรกลับมาท่องเที่ยวซ้ำที่บ้านโคกเมืองอีกครั้ง ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจจากทุนทางวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

บทสรุป

จึงสรุปได้ว่าทุนทางทางวัฒนธรรมเปรียบเสมือนแก่นของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ พิธีบายศรีสู่ขวัญบ้านโคกเมืองเป็น การผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว จึงไม่ใช่ว่าการสะท้อนให้เห็นเพียงแค่สัญลักษณ์ด้านพิธีกรรมเท่านั้น แต่พิธีบายศรีสู่ขวัญยังสามารถใช้เป็นสื่อในการแสดงออก เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ในการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หลักธรรม รวมถึงวิถีคิดของคนในชุมชน ให้มีความสามัคคี โดยสะท้อนผ่านพิธี เพื่อสร้างความสุขกาย สบายใจ เกิดความภาคภูมิใจ นอกจากนี้พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยการจัดกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญด้วยการให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านมาทำพิธีผูกแขน นักท่องเที่ยวที่มาค้างคืนที่บ้านโคกเมือง มีการรื้อฟื้นการแสดง การละเล่นในอดีต

กลับมาแสดงซ้ำให้นักท่องเที่ยวได้ชม โดยการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเรียกขวัญ
นักท่องเที่ยว ได้มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นนักท่องเที่ยวระดับวีไอพี มีความสำคัญ
ทำให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้เปลี่ยนไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ชาว
บ้านโคกเมืองมีเศรษฐกิจของชุมชนดีกว่าชุมชนอื่น ๆ ในพื้นที่ข้างเคียง เพราะมี
การนำทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนผสมกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ส่งผล
ให้ทุนวัฒนธรรมบ้านโคกเมืองมีบทบาทในระบบเศรษฐกิจของอำเภอประโคนชัย
และนำไปสู่ความเกี่ยวข้องกับการเป็นประเทศไทย 4.0 ตามนโยบายรัฐบาล คสช.

References

- Aumanratchaton Praya. (1988). *Morale and tradition*. Bangkok, Thailand: Rungrueng Printing.
- Ban Khok Mueang. (2015). *The ducument of Ban Khok Mueang*. Buriram, Thailand: Ban Khok Mueang Prokronchai.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Stanford, UK: Stanford University Press.
- Chantavanich, S. (2009). *Sociological theories* (4th ed.). Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University.
- Chareonwongsak, K. (2016). *Thailand 4.0 with cultural capital*. Bangkok, Thailand: Bangkokbiznews.
- Ministry of Culture. (2015). *Muang Tam Sanctuary Buriram*. Retrieved from https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=466
- Moolsin, W. (2013). *Postmodern*. Ubonratchatani, Thailand: Yongsawat InterGroup Printing.
- National Culture Act, B.E. (1942). Retrieved from https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=466
- Sarot, S. (2014). *The development of reinforcement community economy's model of cultural capital: A case of raft house settlement, Sagaekrang River, Uthai-Thani province*. Nakhon Pathom, Thailand: Silpakorn University.
- Sathien-Koses Nakrapatip Foundation. (1973). *Art and traditions*. Bangkok, Thailand: Bannakran Printing.
- Yanyongkasemsuk, R. (2007). *Elites in contemporary Thai politics: A study of Pierre Bourdieu's approach of reproduction of cultural capitalism*. (Ph.D. Thesis, Chulalongkorn University, Thailand).